

Skrubbeltrangs forfatterskab og dermed var med til at gøre al den nød og elendighed, der prægede 1700- og 1800-tallets samfund, langt mere udholdelig og acceptabel for eftertidens læsere.

I sin skildring gennemgår Jens Boel kortfattet og klart de sociale vilkår for tidens husmænd og gårdmænd, den begyndende splittelse imellem de to grupper i bondestanden og Peder Hansens liv som fæstehusmand. Der kan selvfølgelig altid rejse sig diskussion om vægtingen af detaljerne i en sådan opsamling, men alt i alt forekommer Jens Boels fremstilling vel afbalanceret, og det ville være ubilligt at diskutere nuanceforskelle i tolkningen af tidens sociale vilkår på det fremlagte grundlag.

Højdepunktet i skildringen af Peder Hansens liv er givet skildringen af hans fængsling og betingede frifindelse i 1835/36. En justitssag, som meget passende af Jens Boel sammenholdes med den senere polemik mod bomuldsvever Hans Hansen, Mern, da denne blev foretrukket frem for den nationalliberale professor H.N. Clausen ved valget til den grundlovgivende rigsdag i 1848. Til sammen illustrerer disse to sager med en frysende klarhed tidens sociale realiteter.

Efter skildringen af tidens generelle sociale kår og Peder Hansens liv som fæstehusmand følger derpå en gennemgang af Peder Hansens virke som agitator og medarbejder på Rasmus Sørensen og I.A. Hansens blad *Almuevennen* frem til udstedelsen af »Bondecirkulæret« den 8. november 1845 samt hans virke som lønnet udsending for »Bondevennernes Selskab« efter dettes oprettelse i foråret 1846.

Gennemgangen af Peder Hansens virke, der er krydret med mange velvalgte eksempler fra hans artikler og pjecer, underbygger samtidens dom om, at hans virke i høj grad bidrog til at udvikle godsejernes og myndighedernes

hysteriske frygt for revolution, som førte til »Bondecirkulærets« udstedelse, og derved også indirekte til den epokegørende alliance mellem bondestand og liberalt borgerskab, som dannelsen af »Bondevenneselskabet« var udtryk for.

Blandt de refleksioner, som fremstillingen har givet anledning til, er, at Jens Boels påvisning af den nedvurdering af Peder Hansens betydning og virke, som hans kampfæller Rasmus Sørensen, Venslev og I.A. Hansen lader ham blive til del i deres erindringsværker, klargør, hvor afhængig vor vurdering af tidens husmands- og gårdmandspolitik er af de degnekristne politikeres selvforståelse og skildring af tiden.

Således optræder hverken Peder Hansen, Lundby eller Asmund Gleerup i Knud Bannings disputats fra 1958 om de *Degnekristne*, heller ikke i gennemgangen af disses politiske virke. Dette kan til dels skyldes, at Knud Banning i hovedsagen stopper sin analyse af bevægelsen med Rasmus Sørensen, Venslevs afskedigelse uden pension fra skolelærerembedet i Venslev den 17. februar 1844.

Der kan således være god grund til at ønske sig flere lignende »biografier« af bondestandens førende talsmænd fra disse år. Da det yderligere forekommer, som om Jens Boel har svært ved at placere og tolke en person som Orla Lehmann i sammenhængen, kan ovenstående ønske endvidere sagtens udvides til også at gælde de nationalliberale politikere.

Nærværende fremstilling, der i øvrigt er krydret med en række velvalgte illustrationer, kan kun øge lysten efter mere, og den er hermed anbefalet på det varmeste.

Finn Stendal Pedersen

Hanne Engberg: *En frigørelseshistorie. Margrethe Vullum 1846-1918.* (Gyldendal, 1994). 386 s.